

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

รายงานสภาพการใช้ที่ดิน และการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน

จังหวัดกาฬสินธุ์ พ.ศ. 2553

แผนพัฒนาจังหวัดกาฬสินธุ์ 4 ปี (2554-2557) ได้กำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ไว้ 4 ประเด็น โดยประเด็นยุทธศาสตร์แรก คือ การพัฒนาผลผลิตทางการเกษตร โดยจังหวัดกาฬสินธุ์มีจุดแข็งทางด้านกายภาพ คือ มีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ คือ เขื่อนลำปาว ซึ่งมีพื้นที่ได้รับประโยชน์จากระบบชลประทานนี้ เป็นบริเวณกว้างถึง 3 อำเภอ คือ อำเภอเมือง ขามตลาด และอำเภอกมลาไสย รวมทั้งมีสภาพภูมิประเทศเอื้อต่อการประกอบอาชีพเกษตร จึงมีผลผลิตทางการเกษตรที่หลากหลาย เช่น ข้าว กุ้ง ปลา มันสำปะหลัง และอ้อย ประกอบกับในพื้นที่มีโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปขนาดใหญ่อยู่หลายแห่ง และเพื่อให้สามารถกำหนดนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ต่างๆ รองรับการพัฒนาอย่างรวดเร็วของจังหวัด และทันกับการแข่งขันทางการตลาดทั้งภายใน และภายนอก โดยต้องสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม เพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต ดังนั้น ข้อมูลสภาพการใช้ที่ดินที่เป็นปัจจุบันจึงถือได้ว่าเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญ กรมพัฒนาที่ดินจึงนำการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศภูมิศาสตร์ เข้ามาช่วยในการจัดทำฐานข้อมูลสภาพการใช้ที่ดินจังหวัดกาฬสินธุ์ ร่วมกับการสำรวจภาคสนาม ซึ่งได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2552 – 30 กันยายน พ.ศ. 2553 ผลการดำเนินการดังนี้

1. จังหวัดกาฬสินธุ์มีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 4,341,716 ไร่ จากการดำเนินการสำรวจในปี พ.ศ. 2553 พบว่าสภาพการใช้ที่ดินจำแนกตามประเภทการใช้ที่ดินได้ดังรายละเอียดดังนี้

1) พื้นที่เกษตรกรรม เป็นประเภทการใช้ที่ดินที่มีเนื้อที่มากที่สุด คือ 3,175,357 ไร่ หรือร้อยละ 73.13 ของเนื้อที่จังหวัด โดยพืชเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ นาข้าว 1,864,385 ไร่ อ้อย 691,029 ไร่ ปลูกมันสำปะหลัง 325,345 ไร่ ยางพารา 117,657 ไร่ และยูคาลิปตัส 94,599 ไร่ ตามลำดับ

2) พื้นที่ป่าไม้ มีเนื้อที่รวม 598,308 ไร่ หรือร้อยละ 13.78 ของเนื้อที่จังหวัด โดยพื้นที่ป่าผลัดใบสมบูรณ์ มีเนื้อที่มากที่สุด 406,694 ไร่ รองลงมาได้แก่ สวนป่าสมบูรณ์ มีพื้นที่ 83,004 ไร่และป่าผลัดใบรอสภาพฟื้นฟู 70,935 ไร่ ตามลำดับ

3) พื้นที่แหล่งน้ำ มีเนื้อที่รวม 221,770 ไร่ หรือร้อยละ 5.11 ของเนื้อที่จังหวัด ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่อ่างเก็บน้ำ 150,541 ไร่ รองลงมาได้แก่ หนอง บึง ทะเลสาบ 31,169 ไร่ และ แม่น้ำ ลำคลอง มีเนื้อที่ทั้งหมด 24,914 ไร่ ตามลำดับ

4) พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง มีเนื้อที่รวม 220,258 ไร่ หรือร้อยละ 5.07 ของเนื้อที่จังหวัด โดยพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่หมู่บ้าน 143,233 ไร่ รองลงมาได้แก่ พื้นที่สถานที่ราชการ และสถาบันต่างๆ มีเนื้อที่ 33,939 ไร่ ตามลำดับ

5) พื้นที่เบ็ดเตล็ดมีเนื้อที่รวม 126,023 ไร่ หรือร้อยละ 2.91 ของเนื้อที่จังหวัด ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ไม่เหมาะสม 81,221 ไร่ และทุ่งหญ้า 17,864 ไร่

2. การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจังหวัดกาฬสินธุ์ ปี พ.ศ. 2549 ระหว่าง ปี พ.ศ. 2553 ที่สำคัญได้แก่

1) พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง เพิ่มขึ้นมากที่สุดถึงคือ 31,274 ไร่ จากการขยายตัวของชุมชน เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากร มีการสร้างหมู่บ้านจัดสรร สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ลานตากและแหล่งรับซื้อทางการเกษตร โรงงานอุตสาหกรรม และสถานที่ราชการ และสถาบันต่างๆ เพิ่มขึ้น

2) พื้นที่เกษตรกรรม ลดลงจากปี พ.ศ. 2549 26,447 ไร่ เมื่อพิจารณาเป็นรายพืชที่สำคัญ จะพบว่าพื้นที่ปลูกพืชไร่ผสมลดลงมากที่สุดถึง 595,457 ไร่ รองลงมาคือพื้นที่นาข้าว ลดลง 65,653 ไร่ โดยเปลี่ยนแปลงไปเป็นพื้นที่ปลูกพืชไร่เชิงเดี่ยว เช่น มันสำปะหลังและอ้อย สืบเนื่องมาจากความต้องการวัตถุดิบป้อนโรงงานอุตสาหกรรมมากที่สุด และราคาของผลผลิตที่สูงขึ้นเนื่องจากสภาวะการขาดผลผลิตป้อนโรงงานเพราะปัญหาภัยธรรมชาติ และศัตรูพืช นอกจากนี้ยังพบว่าพื้นที่ปลูกยางพารายังมีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้นจาก ปี 2549 ถึง 102,750 ไร่ เนื่องมาจากเกษตรกรเห็นความสำเร็จของเกษตรกรผู้ริเริ่มปลูก และราคายางพาราทำรายได้ให้ดีกว่าการปลูกพืชไร่ชนิดอื่นๆ จึงเป็นแรงจูงใจให้เกษตรกรขยายพื้นที่การผลิตต่อไป แม้ว่านโยบายของรัฐจะส่งเสริมให้เกษตรกรเพิ่มผลผลิตต่อพื้นที่มากกว่าการขยายพื้นที่ปลูกก็ตาม นอกจากนี้ยังพบว่าพื้นที่ปลูกยูคาลิปตัสเพิ่มขึ้น 74,653 ไร่ เนื่องมาจากมีความต้องการวัตถุดิบป้อนโรงงานสำหรับผลิตเยื่อกระดาษเพิ่มมากขึ้น

3) พื้นที่ป่าไม้ โดยภาพรวมพื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดกาฬสินธุ์ลดลง 48,191 ไร่ แต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า ป่าสมบูรณ์มีเนื้อที่ลดลง 3,116 ไร่ โดยเปลี่ยนไปเป็นป่ารกร้าง พื้นที่พุ่มไม้สูงที่สุดในขณะที่ป่ารกร้างพุ่มไม้สูงเพิ่มขึ้นลดลงถึง 45,075 ไร่ โดยเปลี่ยนแปลงไปเป็นป่าสมบูรณ์ มากที่สุด 43,315 ไร่ และพื้นที่อื่นๆ อีก 7,451 ไร่ โดยเฉพาะในพื้นที่ป่าสงวนในเขตอำเภอต่างๆ เช่น ในเขตป่าดงระแนง ในอำเภอยางตลาด ป่าดงมูล ในอำเภอท่าคันโทและหนองกุงศรี ป่าดงภูพาน ในอำเภอก้ามวง ป่าภูโหล่ย อำเภอกุฉินารายณ์ และป่าดงแม่เผ็ด อำเภอดอนจาน และกุฉินารายณ์

4) พื้นที่แหล่งน้ำ มีเนื้อที่เพิ่มขึ้น 3,782 ไร่ เป็นอ่างเก็บน้ำลำพันชาด และบ่อน้ำในไร่นา

5) พื้นที่อื่นๆ มีเนื้อที่เพิ่มขึ้น 39,582 ไร่ โดยพบว่าเปลี่ยนแปลงมาจากพื้นที่ปลูกพืชไร่มากที่สุด รองลงมาคือนาข้าว และป่าสมบูรณ์ ตามลำดับ

6) เมื่อพิจารณาถึงศักยภาพของดินซึ่งจำแนกตามสำนักสำรวจและวางแผนการใช้ที่ดิน พบว่า พื้นที่ปลูกพืชบนพื้นที่ดอน เป็นพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงชนิดพืชมากที่สุด โดยมีการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มของพืชไร่ ได้แก่ อ้อย มันสำปะหลัง และกลุ่มของไม้ยืนต้น ได้แก่ ยูคาลิปตัสมากที่สุด นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มชุดดินที่ 40 เป็นกลุ่มของดินที่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินมากที่สุด เนื่องจากคุณสมบัติของดินที่สามารถปลูกพืชได้หลากหลายชนิด

3. ข้อเสนอแนะ

1) การเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้ที่ดินจากพืชไร่ผสม ไปเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวมากขึ้น โดยเฉพาะอ้อย มันสำปะหลัง และยางพารา ถึงแม้ว่าในปีการผลิต 2553 ราคาของผลผลิตอ้อย มันสำปะหลัง และยางพารา จะค่อนข้างสูง อันเนื่องมาจากขาดวัตถุดิบป้อนโรงงานอุตสาหกรรม เพราะภัยแล้ง และปัญหาศัตรูพืช แต่การเพิ่มพื้นที่ปลูกของพืชเศรษฐกิจทั้ง 3 ชนิด อาจส่งผลต่อราคาผลผลิตได้ในภายหลัง รัฐบาลจึงควรมีการกำหนดนโยบายในการผลิตพืชเศรษฐกิจให้เป็นรูปธรรม เพื่อป้องกันการเกิดปัญหาการขาดผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ

2) พื้นที่ป่าในจังหวัดกาฬสินธุ์ลดลงอย่างต่อเนื่องในระยะเวลา 4 ปี รวมเนื้อที่ป่าที่ลดลง 117,975 ไร่ เนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของประชากร ที่ต้องการเพิ่มพื้นที่ผลิตมันสำปะหลัง อ้อย ยางพารา และยูคาลิปตัส จึงมีการบุกรุกเข้าไปทำประโยชน์ในเขตพื้นที่ป่า ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสมดุลธรรมชาติในระยะยาวได้ ภาครัฐควรมีกฎ กติกาป้องกัน และบริหารการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เหลืออยู่ให้มี

3) พื้นที่นาข้าวเป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญของประเทศไทย มีแนวโน้มลดลงเนื่องเปลี่ยนแปลงไปเป็นพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจที่ให้ผลตอบแทนที่มากกว่าการผลิตข้าว หรือเป็นพื้นที่ชุมชนหรือสิ่งปลูกสร้าง จึงส่งผลให้ผลผลิตข้าวลดลงอย่างต่อเนื่องสวนทางกับจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทยได้ในอนาคต รัฐบาลจึงควรมีการติดตามการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถกำหนดนโยบายสำหรับป้องกันและแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต

4) การศึกษาครั้งนี้ หน่วยงานต่าง ๆ สามารถนำข้อมูลไปพิจารณาเพื่อกำหนดแนวทางนโยบายการใช้ประโยชน์ที่ดินให้มีประสิทธิภาพ และสามารถใช้อย่างยั่งยืนต่อไป